

Timo Turja
johtava tietoasiantuntija

Vuoden 1863 valtiopäivien 150 -vuotisjuhlat vuonna 2013

Tässä muistiossa tarkastelen kysymystä, miksi vuoden 1863 valtiopäivät ovat muistamisen arvoiset vuonna 2013.

Vuoden 1863 valtiopäivien historiasta

Porvoon valtiopäivillä vuonna 1809 Suomi liitettiin Venäjän keisarikunnan autonomiseksi osaksi. Keisari Aleksanteri I lupasi tuolloin säilyttää maassamme voimassa Ruotsin vallan aikaiset perustuslait, luterilaisen uskon ja säätyjen oikeudet. Sen jälkeen Suomea hallittiin vuoden 1772 hallitusmuodon ja vuoden 1789 yhdistys- ja vakuutuskirjan mukaisesti. Säätyjä ei ollut tarve kutsua valtiopäiville koolle, koska keisari tarvitsi niiden myötävaikutusta ainoastaan silloin, jos oli tarvetta korottaa veroja tai säätää uusia tai kumota vanhoja lakeja.

Pitkään tällaista tarvetta ei ollut. Vuosina 1853 - 56 Venäjä kuitenkin kävi taloudellisesti raskasta Krimin sota. Tämä synnytti tarpeen lisätä verotusta keisarikunnassa. Vuonna 1855 valtaistuimelle nousi Aleksanteri II, joka tahtoi myös uudistaa yhteiskuntaa. Tammikuussa 1863 tapahtui verinen Puolan kapina, joka uhkasi koko keisarikunnan rauhaa erityisesti reuna-alueilla. Tilannetta rauhoittaakseen Aleksanteri II kutsui Suomen säätyjen – aateliston, papiston, porvariston ja talonpoikien – edustajat valtiopäiville koolle.

Säädyt kokoontuivat Ritarihuoneella 15.9 1863 – 15.4. 1864. Valtiopäivien toiminta perustui Ruotsista peräisin oleviin käytäntöihin ja ohjeisiin, jotka julkaistiin Suomen asetuskokoelmassa (13/1863) nimellä "Yhteenveto niistä voimassa olevista säännöistä, jotka Suomen Suurruhtinaanmaan valtiopäiväjärjestelyissä ovat noudatettavat." Porvoon valtiopäiviin verrattuna uutta oli mm. se, että puhemiesneuvosto perustettiin ruotsalaisen esikuvan mukaisesti, yleisölle annettiin pääsy säätyjen kokouksiin, tulkkaukseen järjestettiin suomeksi myös valiokunnissa ja lehdistö sai vapaasti raportoida säätykokouksista.

Vuosi 1863 ei tarkoittanut valtiosääntöoikeudellisesti uuden aikakauden alkua. Vasta vuonna 1869 säädettiin uusi valtiopäiväjärjestys, jossa vahvistettiin monta nykyisenkin kansanedustuslaitoksen toiminnalle tärkeää periaatetta mm. parlamentaarisesta immunitetista.

Vuoden 1863 muisto ei siis ole luonteeltaan valtiosääntöoikeudellinen vaan ennen kaikkea poliittinen.

Vuoden 1863 valtiopäivien merkityksestä

Vuonna 2013 yhteiskunta on hyvin erilainen kuin vuonna 1863. Historialla on kuitenkin jatkuvuutensa ja 150 vuoden takaisessa valtiopäivätoiminnassa on yhä edelleen paljon muistamisen arvoista. Seuraavassa tuon esille vuoden 1863 valtiopäiviin liittyviä erilaisia teemoja, jotka yhä edelleen ovat ajankohtaisia myös vuonna 2013:

Säännöllinen valtiopäivätoiminta alkaa Suomessa. Vuodesta 1863 lähtien valtiopäivät ovat kokoontuneet Suomessa säännöllisesti. Avatessaan valtiopäiviä Aleksanteri II lupasi kutsua säädetyt uudestaan koolle kolmen vuoden kuluessa. Vuonna 1869 vahvistetun valtiopäiväjärjestyksen mukaan säädetyt tuli kutsua koolle ainakin joka viides vuosi.

Vuoden 1863 valtiopäivät olivat luonteeltaan hyvin erilaiset kuin Porvoon valtiopäivät. Säädetyt kokoontuivat Porvooseen alueellisille "maapäiville" (lantdag). Säätäjien perimmäisenä tehtävänä oli antaa neuvoja keisarille, ei tehdä päätöksiä. Säädetyt käsitelivät ainoastaan yleisiä periaatteita, eivät lakiesityksiä.

Vuonna 1863 edusmiehet sen sijaan käsittivät valtiopäivät lakiasäättäväksi parlamentiksi, vaikka sen järjestäytymismuoto perustuikin vanhaan säätyrakenteeseen. Näiden valtiopäivien aikana alkoi vähitellen hahmottua moderni perustuslaillinen ajattelu, jonka mukaan säädäyillä on yhdessä hallitsijan kanssa lainsäädäntövalta, hallitsijalla toimeenpanovalta.

Teema 1. Suomalainen valtiopäivätoiminta ennen ja nyt.

Suomi syntyy valtiona. Käsitettä "valtio" käytettiin ensimmäisen kerran suomenkielessä vuonna 1847. "Valtiopäivät" yleistyivät suomenkielisenä käsitteenä vuonna 1863, "eduskunta" samanaikaisesti. Samoihin aikoihin syntyivät myös sellaiset instituutiot kuin valtionarkisto ja Suomen valtionrautatiet.

Nämä kaikki käsittemuutokset kertoivat uudesta tavasta ymmärtää Suomi valtiona. Lolo Krusius – Ahrenberg toteaa Suomen kansanedustuslaitoksen historiassa, että vuoden 1863 valtiopäivillä säädetyt keskittyivät maan erillisaseman selvittämiseen valtiona.

Myös nykyisen eduskunnan valtiosali on suomenkielisenä käsitteenä peräisin vuodelta 1863. Tuolloin valtiopäivät avattiin silloisessa keisarillisessa palatsissa, nykyisessä presidentinlinnassa, jonka tanssitali oli muutettu valtiosaliksi. Venäläiset loukkaantuivat suomalaisten käyttämästä käsitteestä ja myöhemmin valtiopäivien avajaisten yhteydessä puhuttiin valtaistuinalista. Vasta tasavaltaisessa Suomessa ryhdyttiin jälleen puhumaan valtiosalista niin eduskunnan kuin presidentinlinnankin yhteydessä.

Teema 2. Valtion merkitys ja rooli suomalaisessa yhteiskunnassa.

Suomenkielen asema vahvistuu. Kun Porvoon valtiopäivät vuonna 1809 kokoontuivat, säädöskielenä ja säätäjien työkielenä oli ruotsi. Vuoden 1863 valtiopäivistä lähtien asiakirjat julkaistiin ruotsin ohella myös suomenkielisinä lukuun ottamatta säätäjien pöytäkirjoja, jotka julkaistiin säädäyissä yleisemmin käytetyllä kielellä. Käytännössä talonpoikaissäädäyissä käytettiin suomenkieltä, pappissäädäyissä vuodesta 1885 lähtien.

Vuosi 1863 merkitsi voimakasta suomenkielen aseman vahvistumista yhteiskunnassa. Keisari oli jo kesällä antanut Suomessa käskykirjeen, jonka mukaan suomen kieltä oli 20 vuoden sisään "käytettävä täydellisesti, niin yläisimmissä kuin alamaisimmissa, Suomen opetus-, virka- ja oikeuslaitoksissa." Valtiopäivien avajaisjumalanpalveluksessa keisari antoi nimenomaisen käskyn, että saarna on pidettävä myös suomeksi.

Teema 3. Suomen kieli virka- ja säädöskielenä sekä politiikan kielenä.

Kansalaiset aktivoituvat poliittisesti. Vuonna 1863 suomalaiset ensimmäistä kertaa laajemmin alkoivat aktivoitua poliittisesti. Helsingiläisen sivistyneistön edustaja S.G. Elmgren kirjoitti tuolloin, että "elämme juuri nyt vahvasti politisoitunutta aikaa ja eniten politikoidaan perustuslaeista ja konstitutiosta."

Myös tavalliset kansalaiset ottivat kantaa poliittisiin asioihin. Henrik Steniuksen mukaan juuri 1860 – luvun alussa Suomessa alkoi yleistyä ajattelutapa, jonka mukaan kansakunnan jäsenillä on vapaina ja itsenäisinä yksilöinä yhteiskunnallisia oikeuksia ja velvollisuuksia.

Tämä koski myös poliittista toimintaa. Vuoden 1863 valtiopäivien yhteydessä Suomessa käytiin laajaa poliittista keskustelua. Aatelissäätäjä lukuun ottamatta edustajat valtiopäiville valittiin säätäjien omissa vaaleissa. Säätiedustajien valintaa valmisteltiin avoimissa kokouksissa, joista myös lehdistö kirjoitti. Ehdokkaat ja heidän kannattajansa ryhmittäytyivät aatteellisiksi liittoutumiksi, jotka muistuttivat nykyisiä

puolueita. Suomalainen puolue aloitti toimintansa. Ensimmäistä kertaa Suomessa ehdokkaat kampanjoivat ja kävivät vaalitaistelua. Myös ensimmäiset vaalimainokset ilmestyivät lehdissä.

Teema 4. Poliittisesti aktiivinen kansalainen.

Lehdistö kehittyi neljänneksi valtiomahdiksi. Kun Porvoon valtiopäivät kokoontuivat vuonna 1809, maan ainoa sanomalehti Åbo Tidning ei kirjoittanut sanaakaan tapahtumista. Sen sijaan lehti kirjoitti "Amerikan Intianeista, Englannin methodisteista ja Seireenien saaresta."

Kun valtiopäivät kokoontuivat vuonna 1863, tilanne oli täysin toisenlainen. Valtiopäivien toimintaa seurattiin lehdissä ja valtiopäivä uutiset täyttivät ajoittain monen sanomalehden jokaisen sivun. Poliittisista kiistoistakin kirjoitettiin paikallislehdissä jo vuosi ennen valtiopäivien kokoontumista. Lehtien toiminta myös politisoitui ja fennomaanit, liberaalit ja konservatiiviset aatesuunnat saivat omat äänenkannattajansa.

Teema 5. Kansanedustuslaitoksen, lehdistön ja muun median välinen suhde.